

Mustafa
Hayri Efendi

dan ders aldı. Ardından tahsilini ilerletmek üzere hocasının tavsiyesiyle İstanbul'a gitti. II. Meşrutiyet'in ilânı dolayısıyla islâh-ı medâris çalışmalarına rastlayan bu dönemde yeni açılan Medresetü'l-vâizin'de iki yıl okuduktan sonra Medresetü'l-kudât'a girdi, burada dört yıl okuyup mezun oldu. İstanbul'daki tahsili boyunca ıslah edilmiş medrese müfredatı çerçevesinde dersler aldı. Hocaları arasında Şevki Efendi, Ali Sâbir, Muhammed Hayreddin, Ali Haydar, Hüseyin Hâlis, Hasan Tahsin ve Ahmed Rifat gibi isimler vardır.

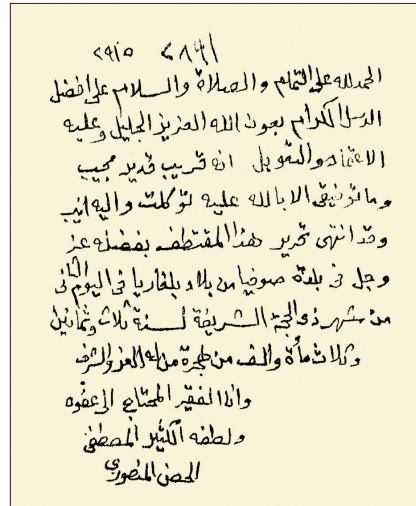
Mustafa Hayri, mezuniyetinin ardından I. Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak askere alındı; Çanakkale, Makedonya ve Bağdat cephelelerinde savaştı. Bağdat cephesinde İngilizler'e esir düştü ve iki yıl iki ay sonra mübâdele antlaşması çerçevesinde İstanbul'a döndü. Hava değişimi için Bulgaristan'ın Şumnu eyaletine bağlı Karalar (Çerna) köyüne gitti ve burada irşad faaliyetlerinde bulundu. İstanbul'daki talebelik yıllarından tanıştığı, Medresetü'n-nüvvâb'ın ilk müdürü Emrullah Feyzullah Efendi'nin bu medresede hocalık yapma teklifini kabul etti. 1922-1937 yılları arasında Medresetü'n-nüvvâb'da Arapça, Farsça, ulûm-i dîniyye, Mecelle, ferâiz, fıkıh, ahkâm-ı evkâf gibi dersler okuttu. Bu sırada uzun bir müddet Medresetü'n-nüvvâb'ın âli kısmının, kısa bir süre de Medresetü'n-nüvvâb'ın müdürlüğü görevini yürüttü. Ahmet Davudoğlu, Hâfız Nazif Konuk, Osman Keskiöğlu, Osman Kılıç ve İbrahim Tanır onun talebelerinden bazılarıdır.

Şumnu'da bir ilk mektepte Kur'an-ı Kerim öğretmeni olarak görev yapan Cernile Hanım'la evlendi; bu evlilikten Fatma Âliye, Hatice ve Suat adında üç çocuğu dünyaya geldi. 1939 yılında Medresetü'n-nüvvâb'dan ayrılarak Sofya'ya gitti ve Türkiye'ye dönünceye kadar sürdürdüğü Dîvân-ı Âlî-i Şer'i üyeliği ve Sofya müftülüğü görevlerinde bulundu. Ailesi ve yakınları 1950-

de Türkiye'ye göç ettiği halde kendisi izin verilmediği veya hizmetlerini aksatmak istemediği için 1965 göçüne kadar Sofya'da kaldı. 30 Mart 1970 tarihinde İstanbul'da vefat etti. Fâtih Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Topkapı'da Eski Kozlu Kabristanı'na defnedildi. Mütavazi ve zâhid bir kimse olan Mustafa Hayri Efendi günlük siyasetten uzak bir hayat sürmüştür. Bulgaristan'daki dinî müesseselerde daha çok fıkıh alanında temayüz etmişse de hayatının en önemli eserini tefsir alanında vermiştir. Bu arada Bulgaristan devlet arşivlerinde bulunan, bölge müslümanlarının kazâî işlemleriyle ilgili olarak verdiği fetva ve hukukî kararlara ait belgelerin ortaya çıkarılmasının da önemli olduğu düşünülmektedir.

Eserleri. 1. *el-Mukteṭaf fi't-tefsîr*. 1964 yılında Sofya'da tamamlanan eser İstanbul'a göç sırasında sınırdan geçirilmesine izin verilmeyince Mustafa Hayri Efendi onu bir başkasına emanet bırakmış ve eser İstanbul'a daha sonra zorluklarla getirilebilmiştir. Tefsirin müellif nüshası neşredilmesi için 1980'li yılların başında Şerif Bucak tarafından Muhammed Ali es-Sâbûnî'ye verilmiş ve onun tarafından tahkik edilerek *el-Mukteṭaf min 'uyûni't-tefâsîr* adıyla yayımlanmıştır (I-V, Dimaşk-Beyrut 1996). Ancak Sâbûnî'nin neşri müellif nüshasına sadık bir şekilde gerçekleştirilmemiş, eksiltmeler ve ilâveler şeklinde pek çok tasarrufta bulunulmuştur (eserin müellif nüshası ile Sâbûnî neşri ara-

Mustafa Hayri Efendi'nin *el-Mukteṭaf fi't-tefsîr* adlı eserinin müellif hattı ferağ kaydı (İnan, s. 148)

sındaki önemli farklılıklar için bk. Ahmet İnan, s. 67-213). **2. *el-Mukteṭaf (fi'l-fıkḥ)*** (Sofya 1941). Fûrû-i fıkḥa dairdir. Medresetü'n-nüvvâb'ın fıkıh dersleri müfredatına uygun biçimde Hanefî kaynaklarından mezhebin muhtar olan görüşlerini derlemek suretiyle kaleme alınmıştır. Mustafa Hayri Efendi'nin *Luḡatü't-ṭib*, *Mecmû'atü'l-fevâ'id* ve çocuklar için kaleme aldığı *İlmihal* adlı eserleri vârisleri tarafından muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Hayri el-Mansûrî, *el-Mukteṭaf min 'uyûni't-tefâsîr* (nşr. M. Ali es-Sâbûnî), Beyrut 1416/1996, İbrahim Tanır'ın, "Tercümetü'l-mü'ellif" başlıklı yazısı, I, 7-8; a.m.f., *el-Mukteṭaf*, Sofya 1941, s. 3-4; Ahmet İnan, *Adıyamanlı Mustafâ Hayrî Efendi ve Tefsiri: el-Muktataf fi't-tefsîr*, Ankara 2003, s. 25-58, 148; İsmail Cambazov, "Sofya'da Yazılan Kur'an Tefsiri", *Altınoluk*, sy. 191, İstanbul 2002, s. 48; Vedat S. Ahmed, "Mustafa Hayri Efendi", *Kalem*, sy. 9, Sofya 2003, s. 14-15.

AHMET İNAN

MUSTAFA HAYRİ EFENDİ, Ürgüplü

(bk. HAYRİ EFENDİ, Mustafa).

MUSTAFA İSMÂİL

(مصطفى إسماعيل)

Mustafâ Muhammed İsmâil el-Mürsî
(1905-1978)

Mısırlı tanınmış hâfız ve kâri.

Garbiye vilâyetine bağlı Mitgazâl köyünde doğdu. On bir yaşında Kur'an-ı Kerim'i ezberledi, tecvid ve tashîh-i hurûf okudu. Güzel sesi ve etkileyici tilâvetiyle kısa zamanda çevresinde dikkat çekti 1930'da Şeyhülkurrâ Muhammed Rif'at'in da hazır bulunduğu binlerce dinleyicinin huzurunda Kur'an tilâvet edince Şeyh Muhammed Rif'at kendisini çok beğenerek onu teşvik etti. Ardından Tanta ve çevresinde şöhreti yayılan Mustafa İsmâil 1942'de Kahire'ye yerleşti ve İttihâdû tedâümü'l-kurrâ'ya girdi. Sesi 1946'dan itibaren Mısır radyolarında duyulmaya başlayınca şöhreti yayıldı ve Mısır'ın meşhur kurrâsı arasında yerini aldı. Ramazan gecelerinde Âbidîn Sarayı'nda yapılan ihtifallerde bulundu; resmî toplantılarda Kur'an tilâvet etmeye başladı. Şeyh Muhammed Rif'at'in son yıllarının en önde kâri seviyesine yükseldi ve Kasrû'l-melekî'nin okuyucusu oldu.

Mustafa İsmâil'in şöhreti kısa zamanda Mısır sınırlarını aştı ve resmî davetle Mısır

MUSTAFA İSMÂİL

dışına çıkan ilk kâri oldu. Davet üzerine pek çok müslüman ülkeyi ve çeşitli kıtalardaki müslüman toplulukları ziyaret etti; radyo istasyonlarında ve televizyon kanallarında Kur'an-ı Kerim okudu. Gittiği ülkelerde bizzat devlet başkanlarının ilgi ve ikramına mazhar oldu. Mısırlılar'ın "imâmü'l-mukrîin, imbaratûrû't-tilâve, sultânü't-tilâve gibi lakaplarla andığı Mustafa İsmâil'e Lübnan'da iki nişan verildi. Suriye'den de bir liyakat nişanı aldı. 1965 yılında İdû'l-ilm münasebetiyle düzenlenen törende kurrâ arasında Mısır devlet nişanı ile ödüllendirilen ilk kâri oldu. Sinema filimlerinde de ilk defa o Kur'an tilâvet etti. 1960 ve 1977 yıllarında Kudüs'ü de ziyaret edip Mescid-i Aksâ'da Kur'an-ı Kerim okudu. Mustafa İsmâil etkileyici ve tiz bir sese sahipti. Aynı zamanda mûsikîye hâkimdi ve makamları tilâvete uygulamada -mûsikîyi ustalıkla icra edebilmek için yer yer tecvid kaideleleriyle ilgili disiplini ihlâl etse de- üstün bir başarıya ulaştı.

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmûd es-Sa'denî, *Elhânû's-semâ'*, Kahire 1959, s. 64-65; Kemâl en-Necâhî, *Elhân 'Arabîyye*, Kahire, ts., s. 170-175; "Muştafâ İsmâ'il", *Mevsû'atü a'lâmi Mısr fî'l-karni'l-'isrîn* (nşr. Mustafa Necîb), Kalyûb 1996, s. 468; Şukrî el-Kâdî, "lî'z-Zikrâ", *el-Cumhûriyye*, Kahire, 02.01.1989.

SAİD MURÂD

MUSTAFA İZZET, Kazasker

(1801-1876)

Osmanlı hat ve mûsikisinin
XIX. yüzyıldaki büyük isimlerinden.

Tosya'da doğdu. Babası Bostanoğulları ailesinden Seyyid Mustafa Ağa'dır. Kâdiriyye tarikatının Rûmiyye kolunun pîri İsmâil Rûmî'nin torunlarından olan annesi, daha küçükliğünde yetim kalan oğlunun istidadını sezerek onu tahsil için İstanbul'a gönderdi. Annesinin akrabası bir müderrisin yardımıyla Fatih'teki Başkurşunlu Medresesi'nde tahsiline başlayan Mustafa İzzet bu dönemde Kömürçüzâde Hâfız Mehmed Efendi'den dinî mûsikî dersleri aldı. II. Mahmud'un musâhiblerinden olan Kömürçüzâde padişahın, Bahçekapı'daki Hîdâyet Camii'ne 22 Temmuz 1814 Cuma günü selâmlık merasimi için gelişinde talebesi Mustafa'ya evvelen meşkettiği bir na't-ı şerifi okuttu. II. Mahmud, henüz on üç yaşındaki bu çocuğun sesini ve tavrını beğenerek yanına çağırıp takdirlerini bildirdi ve eğitimine itina gösterilmesini istedi. Doğrudan doğruya Enderûn-ı Hümâ-

yun'a kabulü mümkün olmadığından Silâhdar Ahmedpaşazâde Ali Paşa'nın daire-sinde yetiştirilmesine karar verildi. Burada gördüğü sıkı bir eğitimin yanı sıra hüsn-i hat ve mûsikî dersleri aldı. Üç yıl sonunda Ali Paşa'nın dairesinden Galata Sarayı'na nakledildi.

Halen Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı koleksiyonunda bulunan iptidai seviyede sülûs-nesihle yazılmış bir kıtayı rikâ' hattıyla "Sevvedehû's-Seyyid Mustafa el-İzzetî fî Sarây-ı Galata be-hâne-i ser 23 Rebîülevvel 1233 (31 Ocak 1818)" şeklinde imzalandığına göre onun bu tarihten daha önce, muhtemelen Ali Paşa dairesinde iken sülûs-nesih-rikâ' hatlarından icâzet aldığı ve kendisine İzzetî mahlası verildiği söylenebilir. Ancak Çömez Mustafa Vâsıf Efendi'den alınan bu icâzetnâme günümüze ulaşmamıştır. Mustafa İzzetî imzasıyla 1241 (1826) tarihli kıtası görülen hattat daha sonra mahlasını İzzet'e çevirmiştir. Yukarıdaki imzasından Galata Sarayı'nın son sınıfına (hâne-i ser) doğrudan alındığı anlaşılan Mustafa İzzet 1820'de Enderûn-ı Hümâyûn'a kabul edildi. Sarayda Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'den Şâkir Ağa'ya kadar devrin en büyük mûsikî ustalarıyla beraber bulundu. Sermüezzinlik vazifesinin dışında sesi ve neyi ile huzur fasıllarına iştirak etti. Enderûn-ı Hümâyûn'da Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'den ta'lik hattını meşkedip icâzet aldı. Necmeddin Okyay onun sermüezzinliği sırasında İmâd el-Hasenî'yi taklit yerine kendi tertiplelediği, "Nazar-ı şehle kıt'a-i garrâ / Levha-i mihre nâz ederse sezâ / Şâh-ı asrın ki sermüezziniyim / N'ola eyler isem İmâd'a salâ" kıtasıyla aldığı icâzetin aslını XX. asrın ilk yıllarında gerçekleştirilen Muh-sinzâde Abdullah Hamdî Bey'in tereke müzayedesinde gördüğünü, fakat icâzetnâmenin tarihini hatırlamadığını beyan etmiştir.

Sarayda kayırt altına girmekten hoşlanmayan ve sanatkâr ruhu gitgide bunalan Mustafa İzzet, sûfiyâne bir ömür sürmeyi arzuladığından asker zâbitliği vazifesiyle saraydan ayrılmak istedi. Ancak kendisine olan teveccühü bilindiği için hiç kimse bunu padişaha arz etme cesaretini göstermedi. Bunun üzerine Mustafa İzzet hacca gitmek için izin talep etti. 1831 yılında mürsidi Nakşibendî şeyhi Kayserili Ali Efendi ve hocası Kömürçüzâde Hâfız Mehmed Efendi ile beraber hac yolculuğuna çıktı. Haccı eda ettikten sonra Nakşibendî-Müceddidî şeyhi Abdullah ed-Dihlevî'nin halifelerinden Şeyh Mehmed Can Efendi'den feyiz almak için bir müddet daha Mek-

ke'de oturdu, yedi ay kadar da Mısır'da kaldı. İstanbul'a gelince Mahmud Paşa Hamamı civarında bir ev satın alarak saray çevresinden uzakta sûfiyâne bir hayat yaşamaya başladı.

Ramazan 1247'de (Şubat 1832) bir gün ikinci vakti Beyazıt Camii'nin müezzin mahfilinde başında Nakşî tacı ve sırtında Dihlevî hırkası kendi hatmini sürdürmekte olan Mustafa İzzet'ten kâmet getirmesi rica edilmiş, padişahın ekseriya bu camiye geldiğini, sesini işitmesinin kendisi için iyi olmayacağını söylemesine rağmen ısrar üzerine kâmet getirmeye başladığı sırada II. Mahmud camiden içeri girmiştir. Cumhur müezzini olarak namaz ve tesbih dualarını da Mustafa İzzet okumuştur. Padişah namazdan sonra yaverinden kâmet getiren kim olduğunu öğrenmesini istemiş, müezzinbaşı yavere Mustafa İzzet'i göstermiş, eski arkadaşı olmasına rağmen onu tanıyamayan yaver padişaha kâmet getirenin bir Özbek dervîşi olduğunu arzetmiştir. Görüp işittiğini kolay unutmayan II. Mahmud bu sesin İzzet Efendi'ye ait olduğunu anlamış, hizmetini terkedip bu kıyafetle dolaşmasına çok öfkelenerek en ağır şekilde cezalandırılmasını emredince padişahın yanında bulunan Hüsrev Paşa ve musâhib Said Efendi tarafından yatıştırılmıştır. Mustafa İzzet, Kömürçüzâde'nin de araya girmesiyle ramazan bayramından sonra saraydaki huzur fasıllarına ney üfleyerek yeniden dahil olmuş, bu durum II. Mahmud'un vefatına kadar yedi yıl sürmüştür. O yıllarda yazdığı eserlerindeki imzasında padişah müezzinlerinden olduğunu belirtmesi ezan okumayı ancak saraya çağrıldığı zamanlarda sürdürdüğünü göstermektedir.

Mustafa İzzet, Abdülmecid padişah olunca (1839) o devirde mühim bir vazife sayılan Eyüp Sultan Camii hatipliğine tâlip oldu. Bu vazifenin yanı sıra Lâleli Camii Vakfı'nın idaresi de kendisine verildi. Mustafa İzzet'in hayatının bu döneminde cuma günlerini hutbe hazırlığına ayırıp bu güne hürmeten yazı yazmadığı için, "Cumartesi günü yazdığım yazıları aradan kırk yıl geçse ensesinden tanırım" dediği bilinmektedir.

1261 (1845) yılı başında bir cuma günü Eyüp Sultan Camii'ne giderek Mustafa İzzet'in hutbesini dinleyen Sultan Abdülmecid onu kendisine ikinci imam tayin etti. 1846'da Selânik, Mekke ve İstanbul pâyeler, 1849'da önce Anadolu, aynı yıl padişahın birinci imamlığına getirildiğinde Rumeli kazaskerliği pâyeleri verildi. Ertesi yıl